

Anders dan de dood

Liefdesgedichten van Mark Insingel

Insingelen: het woord bestaat. Criticus Tom van Deel gebruikte het voor het eerst. Het betekent volgens hem zoveel als “een zo objectiverend mogelijke en lang houdbare vorm scheppen voor subjectieve gevoelens”. (1) Dat is inderdaad wat Insingel al jaren doet. Mark Insingel (°1935) debuteerde in de jaren zestig en is vooral bekend geworden met zijn concrete poëzie – gedichten waarbij de typografische vorm beeldende kwaliteit heeft. Altijd heeft hij zich bij het schrijven laten leiden door formele regels, die hij toepast op het taalmateriaal. Hij gebruikt woorden als bouwstenen voor de geometrische constructies die zijn gedichten zijn. Insingels werk vertoont affiniteit met het minimalisme in de beeldende kunsten en de muziek, waarin eenvoudige patronen telkens herhaald en kort gevarieerd worden, en met de experimentele literatuur van de jaren zestig en zeventig. Insingel huldigt bij uitstek een autonomistische poëtica. Dat wil zeggen dat hij vindt dat zijn gedichten volledig in zichzelf werkzame dingen moeten zijn, die in de eerste plaats naar zichzelf verwijzen, en niet naar de wereld erbuiten. Zo’n standpunt is natuurlijk relatief, want woorden verwijzen nu eenmaal altijd wel naar de buitenwereld en worden ook in andere contexten gebruikt dan alleen in gedichten. Maar het heeft wel gevolgen voor het uitzicht en de stijl van de gedichten. De wijze waarop de verzen en de woorden in een gedicht gestructureerd zijn, is bij Insingel van groter belang dan de “betekenis” van die woorden.

Of moeten we zeggen: was? Want sinds *Jij noemt stom wat taal is* (1986) en zijn verzamelbundel *In elkanders armen* uit 1990 laat Insingel meer leven toe in de vormenwereld van zijn steriele gedichten, er schemeren, om met Van Deel te spreken, meer “subjectieve gevoelens” door achter de objectivering. Die evolutie culmineert in zijn twee jongste bundels: *Niets* (2005) en *Iets* (2007). Beide dragen ze expliciet de ondertitel “liefdesgedichten”, maar typische liefdesgedichten zijn het niet. Rozen komen er niet in voor, harten evenmin, en vergelijkingen van de geliefde met de mooiste en vruchtbaarste dingen op aarde al helemaal niet. Wel brengt de liefde een extra spanning in Insingels poëzie. Naast de door de strakke structuur bepaalde spanning, is er nu ook een tussen een ik en een jij. In dit gedicht uit *Niets* word je beide spanningen tijdens het lezen goed gewaar:

Wat ik zo jammer vind
is wat er overblijft:
dat ik het jammer vind.

Dat ik niets anders vind

dan: dat wat overblijft
is wat ik niet meer vind.

Dat ik niet vind
van wat er overblijft
dan wat ik jammer vind.

Dat wat er overblijft
zo jammer is
dat ik het nergens vind.

Dat ik slechts vind
en overal
dat er niets overblijft.

Ooit was er alles,
ooit was alles goed,
ooit was het goede alles.

Liefste, nu is er niets,
versta me toch, alles
is goed behalve niets.

Het is pas door de strakke opeenvolging van drieregelige strofen en door het geconcentreerd verplaatsen en moduleren van de verzen, dat de geliefde op het einde van het gedicht de juiste formulering vindt – of de juiste *formule* waarmee hij zijn liefdesverdriet kan verwoorden en bezweren. Want ook in die zin zijn dit geen typische liefdesgedichten: meer dan over liefde zelf, gaan de gedichten in *Niets* over het einde van liefde, over de breuk, de pijn, de zoektocht naar een verklaring, de hoop op herstel. “Ik zoek mij een houding, / Ik vind die niet eens”, klinkt het ook in *Iets*, die overigens zozeer in het verlengde ligt van *Niets* dat beide samen een bundel van 42 gedichten hadden kunnen vormen. Maar een structuralist als Insingel geeft uiteraard de voorkeur aan een twee parallelle bundels met elk een eigen structuur, met elk een aparte typografische verhouding tussen woorden en wit, en met twee aan elkaar tegengestelde titels. Die titels zijn nogal absoluut en zeggen tegelijk weinig en veel. Meer dan titels met inhoud lijken ze dan ook polen te zijn – polen waartussen de gedichten uit bundels zich situeren. Tegelijk reflecteren ze de gemoedstoestand van de geliefde, die na de breuk “niets” heeft, en die hoopt op “iets”.

Maar in het openingsgedicht van *Iets*, een briljant staaltje van *poésie pure*, vinden we nog een andere, existentiëlere interpretatie van de titel terug:

Alleen het doodgaan vind ik echt,

dan houdt het op, het is beslecht.
Al wat voorafgaat is de schijn
om anders dan de dood te zijn.

Door het verdovende rijm en het gelijkmatige ritme klinkt dit verraderlijke gedicht bij lectuur bijna als een wiegeliedje. Alleen wie goed leest en luistert, merkt dat Insingel hier een zeer ongenadige definitie geeft aan het menselijke leven: “de schijn / om anders dan de dood te zijn”. Met dit gedicht in het achterhoofd, slaan de titels *Niets – Iets* misschien wel nog het meeste op de dood en het leven.

In gedichten als het bovenstaande maakt Insingel duidelijk dat vormvastheid en emotionele diepte elkaar niet hoeven uit te sluiten, integendeel zelfs: dat een uitgepuurde vorm, wars van enig sentiment, de emotie extra krachtig uit de verf laat komen. Op zijn beste momenten schrijft Insingel fundamentele poëzie op leven en dood, die meer dan eens verwantschap vertoont met de schrale, uitgebeende verzen van die andere éminence grise van de Vlaamse poëzie: Roland Jooris. Toch haalt Insingel niet overal zo’n niveau. Zijn werk werd wel eens bekritiseerd omdat het niet meer zou zijn dan puzzelen met verzen en woorden en ook in *Niets* en *Iets* lijken sommige gedichten inderdaad niet meer dan vrijblijvend gepuzzel, vooral dan die gedichten waarin de “jij” uit beeld verdwenen is en alleen de “ik” spreekt. Het allerlaatste gedicht van *Iets* is een uitzondering op die regel. Er is weliswaar geen “jij” te bespeuren, maar toch is er een intense spanning in het gedicht - een nieuwe spanning, niet tussen een ik en een jij, maar tussen een ik en het einde van die ik. De dreiging van de dood, de einder van de eindigheid. Sinds die is “geïnsingeld”, heeft deze poëzie alleen maar aan urgentie gewonnen:

Ik wacht
op wat er komt:
dat niets nog komt.

Eens is voorbij
wat komt.
Eens komt
waarop ik wacht.

Eens komt
waarop
niets komt.

Bart Van der Straeten

MARK INSINGEL, *Iets*, Poëziecentrum, Gent, 2007, 27 p.
MARK INSINGEL, *Niets*, Poëziecentrum, Gent, 2005, 27 p.

Noot

(1) T. VAN DEEL, “We maakten zulke mooie dingen”, in: *Poëziekrant*, jg. 24 (2000), nr. 1/2, pp. 36-40.